

Een warm bad voor iedereen

De geschiedenis, ook die van de cliëntenbeweging, zit vol paradoxen. Zo'n paradox, een ingewikkelde tegenstelling, kan ter plekke veel onzekerheid teweegbrengen. Zoals een Japanse koan, het raadsel dat de zenmeester haar leerlingen ter overdenking meegeeft. Ook een paradox is in feite onoplosbaar. Een grotere uitdaging voor het denken is niet mogelijk. Je kunt er tandenknarsend gek van worden.

Of toegeven. Juist het 'niet-weten' als uitgangspunt nemen, je eigen kleine onzekerheid omarmen. En het er nog eens over hebben met een andere meester, waarom niet? Op zoek naar nieuwe inzichten. 'Wijsheid leer je niet van andere mensen maar heb je al in je. De kunst is die stilzwijgende kennis tot spreken te brengen,' schrijft Doortje Kal*, oud-lector en grondlegster van het 'Kwartiermaken', een bekende stroming in het sociaal domein.

In 1997 vroeg kritisch psycholoog Heinz Mölders mij voor een experimentele gespreksgroep in Amsterdam. De deelnemers hadden allemaal met 'de psychiatrie' te maken, of te maken gehad. Sommigen als cliënt, anderen als familielid, of als verpleegkundige, zelfs een psychiater en een psychotherapeut kwamen elke keer trouw opdagen.

Ik was stadsverslaggeefster en publiceerde daarnaast als journalist/activist in de vakpers van de geestelijke gezondheidszorg (ggz). De bijeenkomsten voelden als een warm bad. Met de gesprekstechnieken van Multiloog, zoals de groep later ging heten, slaagde Mölders erin een vrijplaats te scheppen, waarin ik mij erg op mijn gemak voelde. En ik was niet de enige die haar maskers liet vallen.

In die veilige ruimte spraken alle deelnemers openlijk en geëmotioneerd, over hun pijnlijke ervaringen in- en met de ggz. De emoties liepen soms hoog op. Na een jaar verliet ik de groep en schreef er een groot verhaal over voor de krant. Daaruit bleek eens te meer dat een medische diagnose niets bijdraagt aan begrip voor de onderliggende, persoonlijke en sociale redenen van gekte. Psychisch lijden blijft op die manier onbegrepen.

Wanen

In 'Een psychose komt nooit uit de lucht vallen' (Weekmedia/Het Parool, 1998), vertelt een ouderpaar over hun deelname aan die eerste groep van Multiloog, ofwel het Communicatie project psychisch lijden (Compro), zoals het toen nog heette. Wim en Coby van Dijk (schuilnamen) leden sterk onder de wanen van hun dochter.

'De mensen bij Compro lieten mij meevoelen met wat ze zelf meegemaakt hadden, waardoor ik de gekte van mijn kind ook beter kon begrijpen en er beter mee om kon gaan,' vertelt Coby. 'Zoiets is moeilijk te bevatten van iemand die dichtbij je staat. Maar als je het van iemand anders hoort, krijg je meer inzicht in de constructies van die wanen.'

Zij kenden de verhalen van andere ouders uit de psychiatrie, vooral via de oudervereniging Ypsilon. 'Maar deze groep was voor ons de gelegenheid het ook eens van een andere kant te horen,'

*In het Voorwoord van Versterkende gesprekken. Van monoloog naar dialoog tot multiloog. Emancipatoire gesprekken rond zorg en welzijn. Redactie: Wouter van de Graaf, Mark Janssen, Heinz Mölders (Amsterdam, 2017)

verklaarden zij. Ook begrepen deze ouders de dilemma's van de hulpverlening ineens een stuk beter. 'Het was in die groep fantastisch om mee te maken hoe hulpverleners hun gevoel van onvermogen lieten zien. De regels waarin ze gevangen zitten. En de eerlijkheid waarmee ze dat vertelden. Dat was goed om te horen,' zegt vader van Dijk in het krantenartikel.

Eén van die hulpverleners, psychiater Marc Schoffelen, beschrijft in 2017 zijn ervaring als deelnemer aan dezelfde groep, die hij 15 jaar lang maandelijks bezocht. 'Het luisteren zonder "hulpverleningsopdracht" is heel anders. Hier hoef ik geen antwoord te hebben. Een vertaling naar symptomen bleek overbodig,' schrijft hij. Bij Multiloog staat de subjectieve beleving van de deelnemers centraal. Steeds weer maakt de gespreksleider een koppeling met de dagelijkse levensomstandigheden.

'Dan ontstaat een ruimte waarin zich achter "het medische verhaal" een heel andere, veelkleurige, levendige en soms angstaanjagende wereld ontvouwt', schrijft de psychiater. 'Juist door het belangeloze luisteren kreeg ik dingen te horen die patiënten normaliter niet aan een psychiater toevertrouwen. Het leed bleek zo veel groter, maar evenredig daaraan ook de kracht en het doorzettingsvermogen. Ik werd telkens getroffen door de diep menselijke kant ervan.'

Protocollen

Al die verhalen die zo graag verteld en gehoord willen worden. Ze verdwijnen doorgaans in de protocollen van de medische bureaucratie, die zich vanaf eind jaren '90 gestaag uitbreidde en verhardde. Heinz Mölders probeerde hier iets tegenover te stellen. Hij liet zich inspireren door de goed draaiende 'psychose-seminars' in Duitsland. Daarnaast wilde hij loskomen van het medisch begrippenkader en paste het gedachtengoed van de Kritische psychologie toe op de praktijk. Samen met preventie-medewerker en sociaal psychiatrisch verpleegkundige Kees Onderwater, zette hij de eerste experimentele Multilooggroep op in Amsterdam. 'Er moet een veelvoud aan stemmen worden gehoord,' zegt hij in het krantenartikel uit 1998. 'Psychosen vormen tenslotte ook een maatschappelijk probleem. We vragen er politie bij, burens, maatschappelijk werkers. We willen werken aan een verbetering van de sociale verstandhouding.'

De gespreksgroepen breidden zich na 2000 uit naar bijeenkomsten in stadswijken, buurtcentra, ggz-instellingen, (cliënten)organisaties, noem maar op. Multiloog is rond Amsterdam, maar ook elders in het sociaal domein bekend. Ondertussen leidde Heinz Mölders gespreksleiders op en er ontstond een stevige Vriendenstichting. Ik bleef het een beetje volgen.

Eind 2017 bracht ik een bliksembezoek aan een symposium ter ere van het twintigjarig bestaan van Multiloog in Utrecht. Uit mijn onleesbare aantekeningen springen een paar namen tevoorschijn, waaronder die van Marianne van Bakel, projectleider HEE van het Trimbos-instituut. En Alie Weerman, lector GGZ en Samenleving van Windesheim.

Op de bezoekerslijst in het Herstelcollege Enik, staat ook de jonge sociologe Karlijn Roex, die twee jaar later de krantenkoppen zou halen met haar (promotie) boek *In verwarde staat*.

Nieuwe denkers

Zij zijn niet de enige nieuwe denkers op het snijvlak van geestelijke gezondheidszorg en samenleving. Evenals de gelauwerde filosoof Wouter Kusters, klinken hun stemmen luid en radikaal. Ook Grietje Keller van Mad Studies is er, een andere opvallende nieuwe stem. De

bezoekerslijst telt honderd namen. Uit het symposiumverslag dat Heinz Mölders mij later geeft, blijkt de betekenis van de Duitse Kritische psychologie voor Multiloog.

‘(...) Voor sommigen is het nog steeds moeilijk om naar de wereld te kijken waarin wij leven en wat daarin op ons afkomt. En in kleine stapjes te analyseren welke rol machtsverschillen daarin spelen, afhankelijkheden en tegenstrijdigheden, maar ook welke rol de zorgen van ons bestaan daarin spelen en hoe we daarin kunnen overleven,’ zegt Heinz Mölders in het verslag. En: ‘Ik had Multiloog niet van de grond kunnen tillen als deze Kritische psychologie niet achter mij had gestaan.’

Het vakgebied van de Kritische psychologie kwam in 1968 voort uit de (marxistisch georiënteerde) studentenopstanden in Europa. Datzelfde vernieuwingsvuur beïnvloedde in de jaren '70 ook de Nederlandse cliëntenbeweging. Ik herinner mij de oorspronkelijke denkers uit de jaren '80 die ik daarna interviewde voor mijn boek *De strijdbare patiënt* (2008). Hetzelfde vuur lijkt nu op een vonkenregen, die na 2000 via de Herstelbeweging en de digitale revolutie overal terecht is gekomen.

Soms zie je weer ergens een vuurtje opvlammen. Rond Jolijn Santegoeds bijvoorbeeld, de Eindhovense ingenieur/activiste die al bijna twintig jaar met haar Stichting Mind/Rights – tevergeefs? – strijdt tegen dwang in de psychiatrie en voor betere wetgeving. Of in een onverwacht stevige analyse uit *Mind, Landelijk Platform Psychische gezondheid*. Al die naamsveranderingen van de afgelopen twintig jaar. Zijn het rookgordijnen waarachter de harde werkelijkheid zich schuilhoudt?

Geld en macht

Na het jaar 2000 raakte de cliëntenbeweging, onder drang van een sterke neo-liberale overheid, ingepolderd. In 2006 gingen de landelijke cliënten- en familie-organisaties, min of meer gedwongen, samenwerken in het Landelijk Platform GGz (LPGGz). In 2016 fuseerde dit platform met het Fonds Psychische gezondheid en de Stichting Korrelatie. Samen vormen zij de grote lobby-organisatie MIND.

Geld en macht lijken het – ook in Nederland - gewonnen te hebben van oorspronkelijke ideeën. Of toch niet? Hebben we ook hier met een paradox te maken? Ik ga weer eens praten met Heinz Mölders. Kunnen we de discussie misschien verbreden, vragen wij ons af. Een half jaar later houden wij een zogenaemde Denk Multiloog.

We nodigen twaalf mensen uit. Schrijvers en sprekers uit de moderne, sterk veranderde cliëntenbeweging, die op een enkele uitzondering na de (landelijke) pers haalden. Van tevoren bedachten we thema's ze reageerden vanuit hun persoonlijke verhaal.

Het was natuurlijk geen 'gewoon' multilooggesprek. Daarin krijgen de deelnemers vaak een 'aha' belevenis, omdat ze uit zulke verschillende hoeken komen. Wel praatten wij een hele middag zeer geanimeerd, tot ieders genoegen. En gaat het daar eigenlijk niet om in het leven?
